

De herinnering van de Limburgse bloemenpracht. Een reconstructie van de *mémoire du contexte* van Lambrecht Lambrechts' heidegedichten (1901-1924)

Aurélie Lemmens

Samenvatting

Dit artikel bestudeert de evolutie van een terugkerend symbool in het oeuvre van de Vlaamse dichter Lambrecht Lambrechts (1865-1932), het Limburgse heidebloempje. Afgezien van Lambrechts' Limburgse afkomst, lijken zijn drie gepubliceerde heidegedichten (1909, 1913, 1924) op inhoudelijk vlak niet te verwijzen naar eenzelfde situatie. Een tekstgenetische benadering van het geselecteerde corpus, in navolging van Pierre-Marc de Biasi (1996), Daniel Ferrer (2004, 2011) en Dirk Van Hulle (2007, 2011), stelt ons echter in staat om de *mémoire du contexte* van het heidebloempje aan te wakkeren en het hermeneutische potentieel ervan te analyseren. Na het in kaart brengen van het genetische dossier, stelt dit artikel een chronologische analyse voor waaruit blijkt dat het heidebloempje een geslaagd symbool was voor het omkaderen van persoonlijk verlies.

Abstract

This article studies the evolution of a recurrent symbol in the oeuvre of the Flemish poet Lambrecht Lambrechts (1865-1932), the Limburg heather flower. Apart from Lambrechts' Limburg origins, the three published heather flower poems (1909, 1913, 1924), at first glance, do not seem to refer to a single situation. However, a text-genetic approach to the selected corpus, following Pierre-Marc de Biasi (1996), Daniel Ferrer (2004, 2011) and Dirk Van Hulle (2007, 2011), allows us to ignite the *mémoire du contexte* of the heather flowers and to analyse their hermeneutic potential. After mapping the genetic file, this article proposes a chronological analysis to demonstrate that the heather flower was a successful symbol to frame personal loss.

---

1. INLEIDING – LAMBRECHT LAMBRECHTS EN DE LIMBURGSE HEIDEBLOEMPJES

1.1. LAMBERT-RENIER LAMBRECHTS (1865-1932)¹

Lambrecht Lambrechts werd geboren als Lambert-Renier Lambrechts op 24 september 1865 in ‘Het schoone Hoeselt.’² Reeds op jonge leeftijd werd hij door zijn vader Willem-Hendrik aangemoedigd om zijn opmerkelijke schrijftalent verder te ontwikkelen (Michiels, 1982, p. 13). Na zijn literaire, taalkundige en muzikale studies in, respectievelijk, Tongeren, Brugge en Luik tussen 1884 en 1887 zou Lambrechts zich ontplooiën tot een succesvol auteur van volksliederen- en poëziebundels, heimatnovellen en -romans, lyrische toneelstukken en literair-volkskundige studies. In zijn uitgebreide oeuvre kent Lambrechts een centrale plaats toe aan de exploratie en verheerlijking van het ‘volks cultuurgoed’ (Michiels, 1982, p. 2). Tegen het einde van de negentiende eeuw, na een decennium te hebben doorgebracht in prominente literaire kringen, stond Lambrechts dan ook bekend om zijn typerende combinatie van Vlaams idealisme en romantische fijngevoeligheid. Lambrechts won verder aan naambekendheid, zowel bij het professionele als bredere publiek, door zijn bijdragen aan het muziekmaandblad *Muziekwarande* (1922-1931) en de talloze zang- en muziekvoordrachten die hij samen met zijn echtgenote Maria Vanden Doorne, ‘een ware pianovirtuoze’, organiseerde in binnen- en buitenland (Michiels, 1982, p. 86). Tussen 1890 en 1930 verwierf Lambrechts een belangrijke positie in zowel het Vlaamse literair-culturele landschap als het Europese muziekleven (Michiels, 1982, p. 2). Ondanks deze decennia-lange periode van ‘ongeëvenaarde roem’ is de studie van het leven en oeuvre van deze ‘Hoeseltse schrijver-dichter-volkskundige en zoveel meer’ tot op

---

¹ In Lambrechts’ bewaarde notities uit de jaren 1901 vinden we een leuke die hij toeschrijft aan een zekere ‘Directeur Allegaert’ uit Ronse: ‘Draag uw gedichten altijd aan iemand op, dan zijt ge verplicht ze te verzorgen’ (geciteerd in Michiels, 1968, p. 4). Net als Lambrechts, tevens mijn verwant, zou ook ik dit advies van dhr. Allegaert graag ter harte nemen door mijn artikel op te dragen aan de Lambrechts-kant van mijn familie. Specifiek draag ik deze bijdrage op aan Guy Lambrechts (1937), Piet Lambrechts (1941-1990) en Blanche Lambrechts (1944-2013) in wie ik de charismatische persoonlijkheid, brede artistieke en pedagogische talenten van Lambrecht Lambrechts steeds meer weet te herkennen. Deze bijdrage kreeg ook mede vorm door de communicatie met prof. dr. Olga Beloborodova (UA, Centre for Manuscript Genetics), Marc Gonnissen (voorzitter van de Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep) en Johan Gerits (voorzitter van het Lambrecht Lambrechtsgenootschap). Bij dezen wil ik hen dan ook zeer hartelijk bedanken voor hun aanmoediging en opvattingen. Ook wil ik graag mijn dank betuigen aan de medewerkers van het Letterenhuis en de reviewers van mijn artikel.

² ‘Het schoone Hoeselt’ is de titel van een ongepubliceerd gedicht van Lambrecht Lambrechts. Het is terug te vinden in de *draft notebooks* (zie verder).

heden beperkt gebleven tot de biografische werken van dr. Constant Godelaine (1933) en Gerard Michiels (1968, 1982), aangevuld door de thematische sonnetanalyses van Jos Cuypers (1980) (Michiels, 1982, p. 2).³

1.2. DE LIMBURGSE HEIDEGEDICHTEN

Vader Willem-Hendrik motiveerde ‘zijn Lambrechtje’ niet alleen om zich te ontplooiën tot auteur, maar ook om zijn literair-muzikale talent aan te wenden om de artistieke waarde van zijn geboortestreek te benadrukken (Geurts, 1906, p. 4). De belangrijke focus die Lambrechts toekent aan de Vlaamse volkscultuur wordt dan ook veelal toegespitst op zijn eigen Limburgse afkomst. In zijn hele oeuvre brengt Lambrechts zijn geboortestreek in verband met de paarse heidebloempjes waar de regio nog steeds om bekendstaat. Lambrechts’ ‘beschouwing van de heide’, zo lezen we in zijn notities, heeft dan ook ‘een stille toon’ aan zijn poëzie gegeven (geciteerd in Michiels, 1968, p. 4).

1.2.1. Heidebloempjes in publicatie

Als we in de bibliografie van Gerard Michiels (1982, p. 288-408) op zoek gaan naar gepubliceerde heidegedichten, vinden we het heidebloempje voor het eerst terug in Lambrechts’ bundel *Mate en minne* uit 1909 onder de titel ‘Het heidebloemken’, omschreven als ‘proza-in-rijm’ (p. 300). Wanneer we de bibliografie verder volgen, duikt het heidebloempje voor een tweede keer op in 1913 onder de titel ‘Het Heidebloempje’ in de liederenbundel *De Vlaamsche Zanger* (p. 300). Het heidebloempje fungeert hier niet meer als proza-in-rijm, maar is het onderwerp geworden van een vaderlandslied. Het heidebloempje verschijnt een laatste keer in Lambrechts’ bibliografie in 1924 in de bundel *Kleine keuze. Onuitgegeven gedichten* (p. 305). Onder de titel ‘Het Heidebloemken’ vinden we hier een strofisch gedicht terug.

---

³ Deze omschrijving van Lambrechts werd gegeven door Marc Gonnissen, de voorzitter van de Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep. Ondanks het beperkte onderzoek naar het oeuvre van Lambrechts, heeft het Lambrecht Lambrechtsgenootschap onder het voorzitterschap van Johan Gerits tot doel ‘de Nederlandse taal-, muziek- en cultuurgemeenschap te dienen in navolging van zijn illustere voorganger Lambrecht Lambrechts, de schrijver die zijn volk leerde zingen’ <<https://www.terkommen.be/evenement/1-lambrechtsgenootschap-de-troonsafstand-22-23/>> [26 november 2024].

1.2.2. Heidebloempjes in de draft notebooks

Uit de bibliografie van Michiels kunnen we dus al opmaken dat het heidebloempje Lambrechts inderdaad ‘altijd even sterk geboeid’ heeft (geciteerd in Michiels, 1982, p. 231). Een inzage in de *draft notebooks* van Lambrechts toont echter aan dat de heidebloem nog meer in Lambrechts’ gedachten aanwezig was dan uit de bibliografie van zijn gepubliceerde werken blijkt. De bundels van aaneengekleefde ‘kladboeken’ in twintig reeksen, beginnende in 1901, bevatten enerzijds de kladversies van de drie uitgegeven heidegedichten. Anderzijds onthullen de *draft notebooks* ook heel wat heidegedichten die de *bon-à-tirer* niet haalden.⁴

1.3. VERDER VERLOOP

Het vervolg van deze bijdrage is gericht op het in kaart brengen van de evolutie die Lambrechts’ heidebloempje doormaakte in de eerste drie decennia van de twintigste eeuw, beginnend met een kladversie, te situeren tussen 1901 en 1906, en eindigend met de publicatie van ‘Het Heidebloemken’ in 1924. Om de ontwikkeling van dit symbool te traceren, zullen we gebruikmaken van een relatief jonge vorm van tekstanalyse, de *critique génétique*.⁵ We zullen, met andere woorden, het ‘immaterieel object’ (het schrijfproces) volgen en vastleggen door ‘een concrete analyse’ te maken van ‘de materiële sporen die dat proces heeft achtergelaten’ (Depmann, Ferrer & Groden, 2004, p. 11). Door voorbij de grenzen van de gepubliceerde versies te treden, door de kladversies en ongepubliceerde heidebloempjes bij de analyse te betrekken, zullen we een verwantschap ontdekken tussen drie publicaties die initieel, afgezien van het aanwezige heidebloempje zelf, zowel vormelijk als inhoudelijk maar weinig met elkaar gemeen lijken te hebben. Door Lambrechts’ corpus van heidegedichten te analyseren aan de hand van de populaire *critique génétique* trachten we met deze bijdrage ook meteen het potentieel van het bredere oeuvre van deze auteur opnieuw onder de aandacht te brengen.

---

⁴ Deze kladboeken van Lambrechts worden bewaard in het Letterenhuis te Antwerpen (zie bronnenlijst). Ze werden nog niet inhoudelijk ontsloten. Voor de meeste van deze reeksen zit de exacte datering verborgen achter de vergeelde tape die Lambrechts gebruikte om de aparte schriftjes aan elkaar te hechten. Breder genetisch onderzoek naar Lambrechts’ poëzie zou deze onduidelijkheid kunnen verhelpen.

⁵ De *critique génétique* is ontstaan op Franse bodem en neemt sinds de jaren 1970 een belangrijke positie in binnen de literatuurwetenschap. Belangrijke vertegenwoordigers van deze vorm van tekstanalyse worden in deze bijdrage vermeld en nagevolgd.

2. HET GENETISCHE DOSSIER VAN DE HEIDEBLOEMPJES

Voordat we kunnen overgaan tot de ‘concrete analyse’ van het creatieve proces van Lambrechts’ heidebloempje, zullen we eerst het geselecteerde genetische materiaal in kaart brengen (Depmann, Ferrer & Groden, 2004, p. 11). Daarna kunnen we de verschillende onderdelen van de drie tekstgenetische dossiers in de schematische weergave van Pierre-Marc de Biasi gieten, uit de *Typologie van Genetische Documentatie* (2004, p. 34-35). Deze chronologisch geordende weergave van de genetische dossiers geeft de verhoudingen tussen de verschillende versies weer en vormt de *genetic map*. Dit voltooit meteen de eerste stap van de tekstgenese (*genetische kritiek*), het in kaart brengen en beschrijven van het beschikbare genetische materiaal (*genetische*), waarna we zullen overgaan tot de analyse van ditzelfde materiaal (*kritiek*).

Het tekstgenetische dossier van ‘Het heidebloemken’ (1909) bestaat uit vier versies:

document	versie	beschrijving
‘heidebloemken’ schrift 1	hk.s1	Een manuscript van zeven pagina’s in zwarte pen waarin Lambrechts zelf verbeteringen aanbrengt in potlood en in rode pen. De zeven pagina’s zijn doorkruist met blauw potlood. Genummerd op de eerste pagina in de linkerbovenhoek in blauw potlood. De laatste pagina bevat de handtekening van Lambrechts. Te situeren tussen 1901 en 1906.
‘heidebloemken’ schrift 2	hk.s2	Een manuscript van twee pagina’s in zwarte pen waarin Lambrechts zelf verbeteringen aanbrengt in zwarte pen en opmerkingen schrijft in potlood. Beide pagina’s zijn doorstreept met zwarte pen (van linksboven tot rechtsonder). Te situeren <i>na</i> hk.s1, tussen 1901 en 1909.
‘heidebloemken’ schrift 3	hk.s3	Een manuscript van twee pagina’s in zwarte pen waarin Lambrechts zelf verbeteringen aanbrengt in potlood en in rode pen en opmerkingen schrijft in potlood. De pagina’s zijn doorkruist met blauw potlood. Genummerd op de eerste pagina in de linkerbovenhoek in blauw potlood. Te situeren <i>na</i> hk.s1 en hk.s2, tussen 1901 en 1909.
‘heidebloemken’ uitgave	hk.u	Publicatie van een strofisch gedicht omschreven als proza-inrijm.

Tabel 1: *Het tekstgenetische dossier van ‘Het heidebloemken’ (1909).*

Het tekstgenetische dossier van ‘Het Heidebloempje’ (1913) bestaat uit twee versies:

document	versie	beschrijving
‘Heidebloempje’ schrift	Hj.s	Een manuscript van één pagina in zwarte pen waarin Lambrechts zelf in zwarte en rode pen aanwijzingen geeft in verband met de compositie. De pagina is doorkruist met potlood. Vermoedelijk te situeren in 1913.
‘Heidebloempje’ uitgave	Hj.u	Publicatie van twee pagina’s bladmuziek.

Tabel 2: *Het tekstgenetische dossier van ‘Het Heidebloempje’ (1913).*

Het tekstgenetische dossier van ‘Het Heidebloemken’ (1924) bestaat uit twee versies:

document	versie	beschrijving
‘Heidebloemken’ schrift	Hk.s	Een manuscript van twee pagina’s in zwarte pen waarin Lambrechts zelf in potlood verbeteringen aanbrengt en aanwijzingen geeft in verband met de compositie en de finale versie. Te situeren <i>na</i> hk.s1, hk.s2, hk.s3 en Hj.s, vermoedelijk in 1913.
‘Heidebloemken’ uitgave	Hk.u	Publicatie van een strofisch gedicht.

Tabel 3: *Het tekstgenetische dossier van ‘Het Heidebloemken’ (1924).*

De schematische indeling van de tekstgenetische dossiers (zie p. 42-43) dient kort beargumenteerd te worden.

In de kolom van ‘Het heidebloemken’ valt op dat we zowel hk.s1 als hk.s3 geclassificeerd hebben als *definitief manuscript*, hoewel we hk.s1 in het tekstgenetische dossier als eerste versie beschouwen. De keuze betreffende hk.s1 werd, in de eerste plaats, gemaakt op basis van de nummering op het manuscript. Deze nummering lijkt na vervollediging van Lambrechts’ *draft notebook* systematisch aangebracht te zijn bij een deel van de gedichten. Bovendien is hk.s1 op de laatste pagina gesigneerd door Lambrechts, waardoor het, ten tweede, aannemelijk is dat het manuscript initieel toch bedoeld was voor publicatie en dat hier later van is afgeweken. Hk.s2 beschouwen we als een *predefinitief manuscript* omdat Lambrechts uitdrukkelijk aangeeft dat hij deze versie herwerkte, waarbij hij ook meteen verwijst naar hk.s3.

Hk.s3 en Hk.s bevatten beide een kanttekening van Lambrechts die duidelijk maakt dat de versies herwerkt zijn. Toch werden deze in het bovenstaande schema bij *finishing touches* geplaatst en niet bij de *voorbereiding op publicatie*. We maakten deze keuze omdat, zoals de analyse nog verder zal verdui-

delijken, er mogelijk nog een versie is (of was) die voorafgaat aan de *bon-à-tirer*. Hj.s werd op grond van eenzelfde vermoeden niet bij *voorbereiding op publicatie* geplaatst. Volgens biograaf Gerard Michiels was Lambrechts namelijk ‘bereid een liedtekst steeds en steeds weer te herwerken naar de verlangens van zijn componisten’ (Michiels, 1982, p. 153).

Verder valt nog op dat hk.u en Hj.u tweemaal vermeld worden: een eerste keer bij *eerste editie in boekvorm* en een tweede keer, tussen haakjes, bij *edities niet nagekeken door de auteur* en bij *laatste editie tijdens het leven van de auteur*. (Hk.u) verwijst naar *Kanteklaar: een onuitgegeven bundel* (1982), waarin ‘Het heidebloemken’ opnieuw, maar zonder enige wijziging, gepubliceerd werd. (Hj.u) verwijst naar de uitgave van ‘Het Heidebloempje’ in de latere versie van *De Vlaamsche Zanger* (1931). Ook in dit geval werden er geen wijzigingen aangebracht.

3. RÉVEILLER LA MÉMOIRE DU CONTEXTE

Afgezien van Lambrechts’ Limburgse afkomst zijn de drie gepubliceerde heidegedichten op inhoudelijk vlak verder niet direct te koppelen aan een eenduidige, biografische situatie. Een tekstgenetische benadering van het geselecteerde corpus van heidebloempjes stelt ons echter in staat om het te veranderen in ‘une véritable mémoire vive’ (Ferrer, 2011, p. 121).⁶ De volgende analyse is erop gericht om, zoals Daniel Ferrer het beschreef, de *mémoire du contexte* (het ‘geheugen van de context’) aan te wakkeren: door de ongepubliceerde en kladversies in beschouwing te nemen, zal de inhoudelijke verwantschap tussen de drie gepubliceerde versies aangewezen worden (2011, p. 109).⁷ Vooraf moet echter worden opgemerkt dat, zoals Ferrer ook aangeeft, het doel van deze analyse is ‘vise moins à réparer la blessure de l’arrachement du contexte, à suturer, à compléter, qu’à réactiver les contextes fossiles, à réveiller la mémoire qui y est inscrite’ (2011, p. 121).⁸

---

⁶ ‘Een echt levend geheugen’, mijn vertaling.

⁷ De vertaling van *mémoire du contexte* is overgenomen uit Van Hulle, 2007, p. 156.

⁸ ‘Het doel van de geneticus is niet zozeer om de wond te repareren die veroorzaakt is door het verlies van context, om te hechten, om te voltooien, maar om fossiele contexten te reactiveren, om het geheugen dat erin is opgeslagen wakker te maken’, mijn vertaling.

STAGE	PHASE	OPERATIONAL FUNCTION	DOCUMENT TYPE	'Het heidebloemken'	'Het Heidebloempje'	'Het Heidebloemken'
provisional process	exploratory pre-initial exogenetics and endogenetics	Orienting pre-initial sources and recurrences of the idea	<ul style="list-style-type: none"> Previously collected genetic material Workplans and unfinished compositions Notebooks, marginalia, documentation Previous project or idea notes 			
exploratory process		Exploring preproject formation	<ul style="list-style-type: none"> Exploratory workplans Fragments of exploratory writing Updated notes on projects or ideas 			
<i>Initial limit of genetic zone known as the Rough Drafts of the work</i> →		PRECOMPOSITIONAL PHASE				
preparatory process	initial exogenetic and endogenetic structuring	Determination of composition project Conceiving Initial planning	<ul style="list-style-type: none"> Initial planning notes Prelim' notes on information needed Initial drawings, sketches, schemata Initial workplans or scenarios General sketches, chronologies Grand overarching rough models Overarching workplan or scenario 			
structuring process	endogenetic structuring	Structuring general structuring of the composition	<ul style="list-style-type: none"> Developed workplans and scenarios Notes on plot-handling, chronologies Lists, partial workplans, sketches Subcompositional rough models 			
<i>AVANT-TEXTE</i>		Researching composition specified	<ul style="list-style-type: none"> Reading notes and research notes Iconographic notes or remarks Topographical sketches and schemata Various documents, nonhandwritten letters 			
research process	exogenetic scriptability					

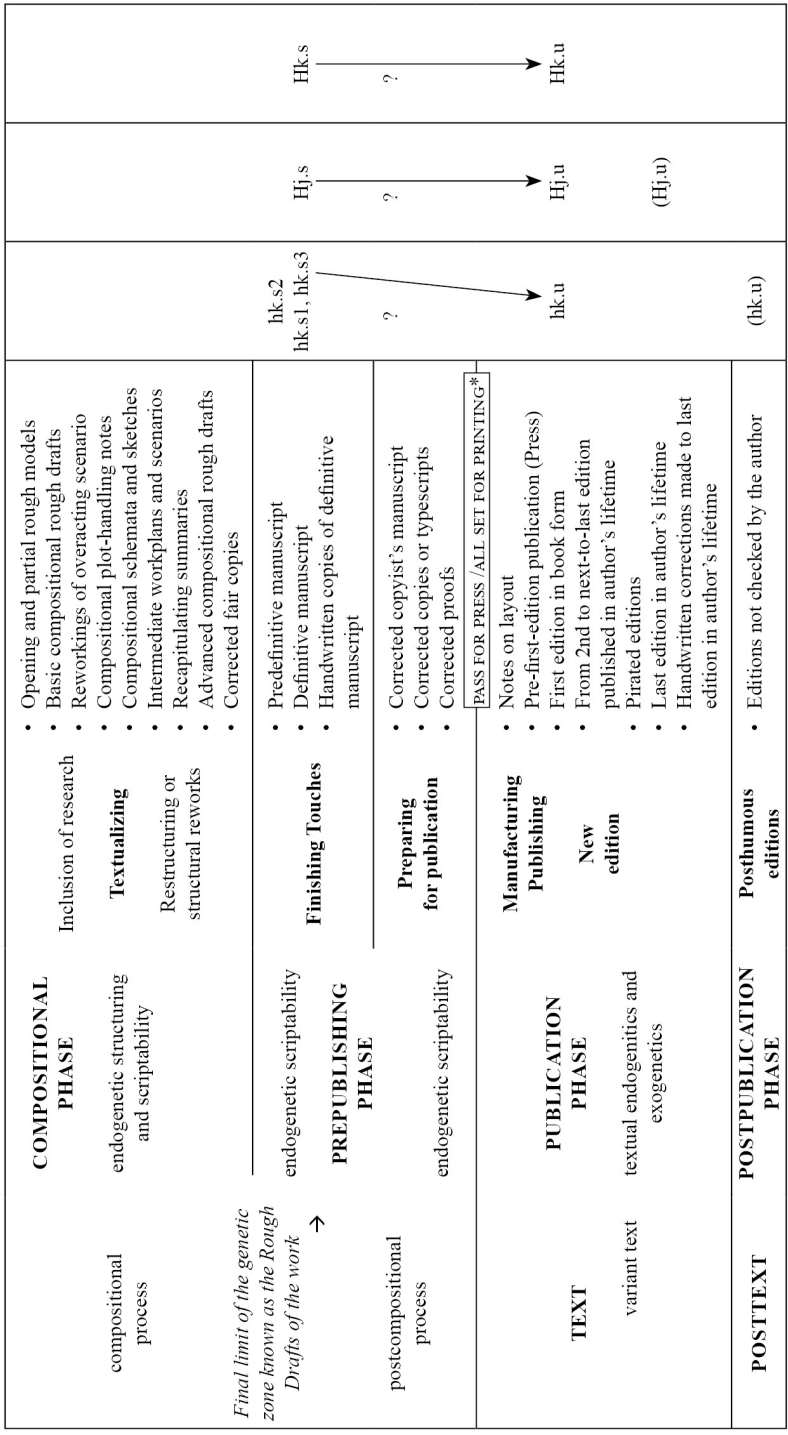

Fig. 1: De typologie van Genetische Documentatie (De Biasi, 2004) met invulling van de drie tekstgenetische dossiers.

3.1. ‘HET HEIDEBLOEMKEN’ (1909): PROZA-IN-RIJM

3.1.1. hk.s1

Van ‘Het heidebloemken’ dat in 1909 gepubliceerd werd, zijn er drie kladversies terug te vinden die voorafgaan aan de uiteindelijke versie. De eerste en langste kladversie, hk.s1, bestaat uit ‘7x30 = 210 v[erzen]’, zoals Lambrechts aangeeft onderaan de laatste pagina van het manuscript.⁹ De analyse van deze versie is gericht op het identificeren van de elementen die de volgende versies, van hk.s2 tot Hk.u, met elkaar in verband brengen.

Hk.s1 vertelt het verhaal van een *zij* die door een niet-gespecificeerde ziekte steeds zwakker wordt en stervende is. Deze *zij* wordt door een mannelijk personage omschreven als een ‘engel’ en als zijn ‘liefste’ (139, 162). Het mannelijke personage wordt er door het vrouwelijke personage steeds opnieuw op uit gestuurd om heidebloempjes voor haar te gaan plukken bij wijze van troost, maar de Limburgse heide staat nog niet in bloei: ‘Inmiddels moest de man gaan zien, / Of nog geen bleeke purperblad / Op ’t barre veld ontbloesemd was. [...] Neen. Limburg was nog ^{dor, kaal,} roestig bruin’ (37-39, 45). Tijdens een latere zoektocht slaagt het mannelijke personage er toch in om bloemetjes te vinden – ‘Heel Limburg was één bloemenpracht’ (144) – waarna hij naar huis snelt om ze aan het vrouwelijke personage te geven:

De droom der roodgeklokte bloempjes
Kwam streelend zoet teruggewolkt.
“Visioen van troost!” getuigde zij, -
Ofschoon zij nu zwakker, ~~zwakker~~ werd
En soms zoo ~~droef~~^{naar} aan ’t ijlen viel,
Als werd zij reeds gewiegd
In de armen van den dood. (115-119)

---

⁹ Om de duidelijkheid van de genetische analyse te bevorderen, kozen we ervoor om transcripties van de relevante kladversies toe te voegen aan dit artikel. In wat volgt zullen de transcripties de volgende conventies volgen: de veelvuldige doorhalingen en onderstrepingen van Lambrechts worden als dusdanig weergegeven. Om focus te behouden, werden alleen de toevoegingen die relevant zijn voor de analyse overgenomen. Deze toevoegingen worden steeds weergegeven met een kleinere tekengrootte. Toevoegingen die gemaakt werden tussen versregels door worden aangegeven met super- of subscript. Wat betreft de afwisseling van schrijfmateriaal zal het gebruik van rode pen worden aangegeven met een grijstint, terwijl het gebruik van potlood en zwarte pen beide weergegeven worden met een zwart lettertype. Deze afwisseling zal steeds aangegeven worden in de artikeltekst. Het genetische dossier (tabellen 1 tot en met 3) en de scans van de kladversies (figuren 2 tot en met 5) geven verder ook verduidelijking.

Het vrouwelijke personage zal de bloemetjes gedurende de rest van het gedicht vasthouden, omdat dit de vervulling van haar ‘eeuwig zoete wensch’ om ‘[h]aar vrome ziel’ te laten ontsluiten in ‘een rijke bloemtuin^{oase}’ het dichtst benadert (126-129):

Daar op de dekens, om haar heen,
De bloempjes zien, ze tegenlachen, gul,
Met beide handen in hun purper woelen
Hun teere takjes op haar harte drukken,
Ze trossig in haar lokken vlechten,
Ze hopend met haar lippen streelen, (120-125)

Kortom, deze ongepubliceerde, omvangrijke versie van ‘Het Heidebloemken’ vertelt een verhaal over het verlies van een zekere *zij*, omschreven als *engel* en *liefste*, en van de troost die het heidebloempje haar brengt.

3.1.2. hk.s2 / hk.s3 / hk.u

Bovenaan het manuscript van hk.s2 schrijft Lambrechts in potlood: ‘(Zie verder.)’ (zie Fig. 2). Wanneer we verder bladeren in zijn *draft notebook* komen we inderdaad een herwerkte versie tegen van ‘Het Heidebloemken,’ hk.s3 (zie Fig. 3). Rechts van de titel schreef en onderlijnde hij met potlood: ‘Bene,’ mogelijk naar het Italiaans voor *goed*.¹⁰ In deze twee kladversies is het aantal verzen sterk ingekort ten opzichte van hk.s1. Ook nemen hk.s2 en hk.s3 beide de vorm aan van de gepubliceerde versie, hk.u: ze bestaan uit zeven strofen van elk zes verzen. Het gebruik van hk.s1 als basis voor hk.s2, hk.s3 en hk.u kan aangetoond worden door middel van een microgenetische analyse van de verzen 12-13 en 45-46.

---

¹⁰ Lambrechts maakte een eerste Italiëreis in 1906 en een tweede in 1912 (Michiels, 1982, p. 276).

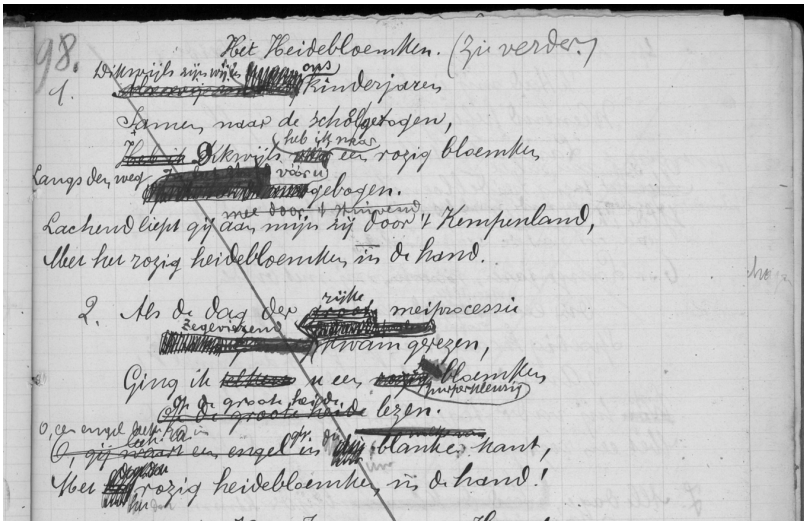

Fig. 2: hk.s2, het tweede kladschrift van 'Het heidebloemken' (1909) (AMVC-Letterenhuis, L162).¹¹

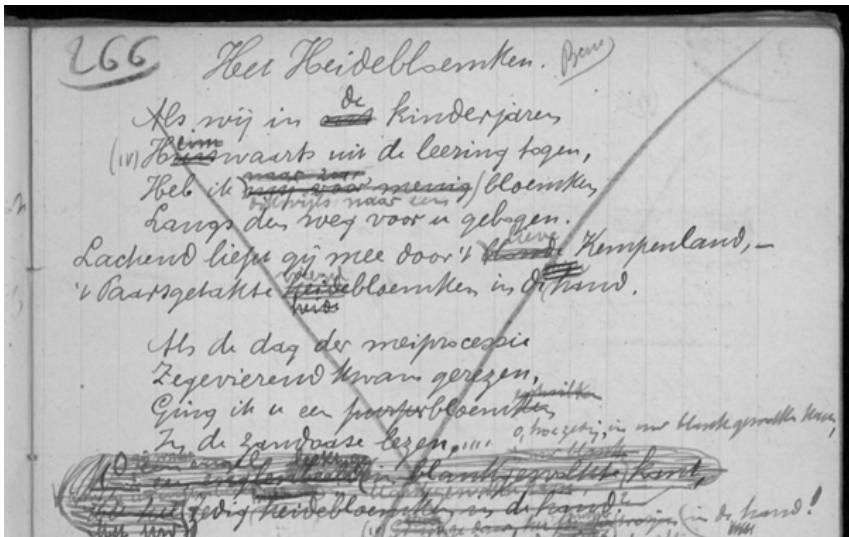

Fig. 3: hk.s3, het derde kladschrift van 'Het heidebloemken' (1909) (AMVC-Letterenhuis, L162).

¹¹ Veel dank aan de reviewers van deze bijdrage voor de suggestie om scans van de kladversies toe te voegen.

Zoals eerder al werd aangehaald, beschreef het mannelijke personage de *zij* als ‘een engel’ (139). In de verzen 12-13 van hk.s2 zien we dat die beschrijving behouden blijft:

O, een engel leek ~~O, gij waart een engel~~ in blanke kant,
Met ~~een~~^{het} rozig heidebloemken in de hand!

In hk.s3 lezen we dat Lambrechts initieel opnieuw voor diezelfde beschrijving kiest, maar er toch aan begint te twijfelen:

o, hoe zedig in uw blankgewolkte kant

~~O, gij waart een engel leekt ge~~
~~-een engelenbeeld (in blankgewolkte) kant,~~
Met ~~het~~^{Met uw} ~~Zedig heidebloemken in de hand~~ in de hand!

Wanneer ‘Het heidebloemken’ in 1909 gepubliceerd wordt, is er van deze beschrijving echter geen spoor meer:

O, hoe zedig, in uw witgewolkte kant,
Gleedt gij door het dorp, het tuiltjen in de hand!

Het vrouwelijke personage wordt in de eerste kladversie door het mannelijke personage niet alleen omschreven als een engel, maar ook als zijn ‘liefste’ (162). Deze beschrijving ondergaat eenzelfde evolutie in de verzen 45-46. In hk.s2 zien we dat de beschrijving behouden is:

Dan eerst, liefste, zal de ware liefde
zal de ware vreugd ~~Voor ons beide hier~~ beginnen!

In hk.s3 wordt de beschrijving al eens eerder gebruikt: ‘~~Heen~~^{gij / liefste} ~~zijt gij~~
~~gereisd~~ naar ’t ~~eeuwig~~ vaderland’ (41). In vers 45 valt op dat er geen twijfel lijkt te zijn over het gebruik van deze beschrijving:

Daar eens, liefste, zal voor ons blijde zielen,
’t Ware liefdeheil beginnen.

Ergens tussen hk.s3 en de *bon-à-tirer* wordt er echter toch beslist om de beschrijving weg te laten. In de uitgegeven versie van ‘Het Heidebloemken’ lezen we namelijk:

Daar, nietwaar, zal voor ons beiden
’t Ware liefdeheil beginnen!

Door verzen 12-13 en verzen 45-46 van hk.s2, hk.s3 en hk.u met elkaar te vergelijken, wordt duidelijk dat Lambrechts steeds meer afstapt van het gebruik van de persoonlijke elementen die hun oorsprong vinden in hk.s1.

3.2. 'HET HEIDEBLOEMPJE' (1913): VAN PROZA-IN-RIJM TOT VADERLANDSLIED

Na de publicatie van 'Het heidebloemken' in *Mate en Minne* (1909) zou het niet lang duren voordat Lambrechts' gedachten hem weer tot bij zijn heidebloempjes zouden leiden. In 1913 werd namelijk opnieuw een heidegedicht uitgegeven. In het vierde deel van *De Vlaamsche Zanger* (1913), de eerste Lambrechts-bundel, vinden we 'Het Heidebloempje,' een patriottische liedtekst bestaande uit drie strofen en een refrein, getoonzet door de componist Emiel Smets.

Bij een eerste lezing van 'Het Heidebloempje' lijkt het noch inhoudelijk noch formeel verwant te zijn aan de ongepubliceerde en gepubliceerde versies van het proza-in-rijmgedicht 'Het heidebloemken' (1909). In de *draft notebook* van Lambrechts vinden we echter een kladversie, Hj.s, vermoedelijk van 1913, waarin we tekstuele en inhoudelijke resonanties van hk.u kunnen terugvinden (zie Fig. 4).

Om deze resonanties aan te tonen, zullen we opnieuw vanuit een microgenetisch perspectief te werk gaan. De tweede strofe van Hj.s leest als volgt:

2. Mijn arme zus, een teeder spruitje,
werd in een Luikschen tuin verplant.
Zij stierf: zij moest de mildheid derven
Van 't goede, mulle moederzand. R.

In deze strofe laat Lambrechts het heidebloempje spreken over het verlies van een 'zij', in dit geval van de 'arme zus' van het heidebloempje, wat doet denken aan het verhaal dat Lambrechts vertelt in de verschillende versies van 'Het heidebloemken'. De tweede strofe van Hj.u toont twee interessante aanpassingen:

- Mijn bloeiend zusje, een teeder spruitje,
Werd in een Luikschen tuin verplant.
Het stierf: het moest de mildheid derven
Van 't goede, mulle moederland.

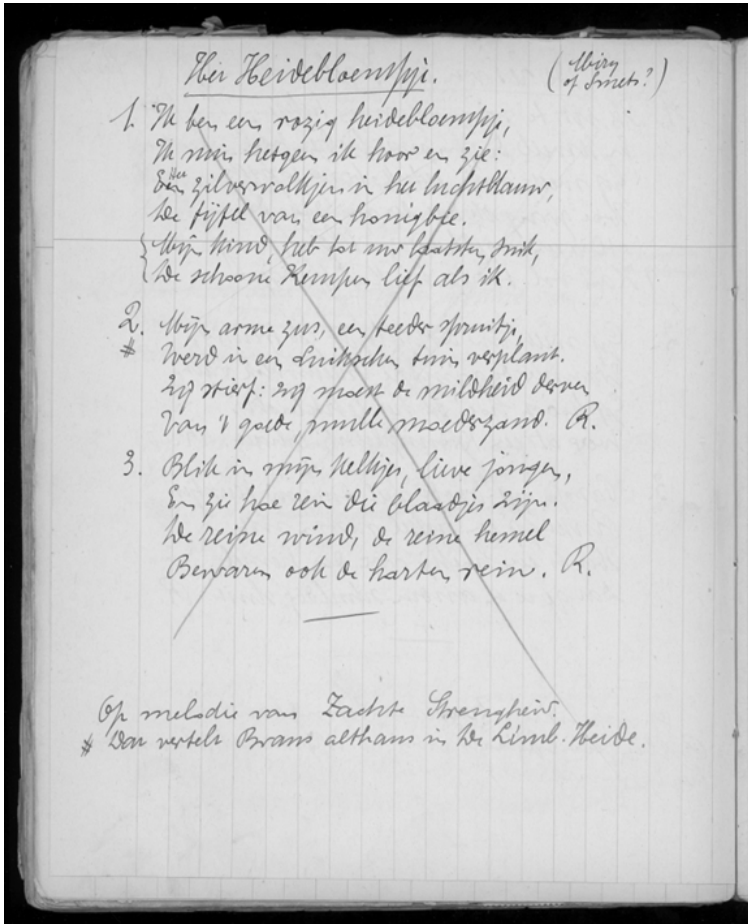

Fig. 4: Hj.s, kladschrift van 'Het Heidebloempje' (1913)
 (AMVC-Letterenhuis, L162).

In deze herwerkte strofe zien we dat Lambrechts 'arme', een adjectief eerder geassocieerd met een menselijk subject, vervangt door 'bloeierend', een adjectief eerder geassocieerd met planten. Ook valt op dat Lambrechts het gebruik van 'zij' vervangt door 'het.' Net zoals in hk.u merken we op dat mogelijk persoonlijke elementen die aanwezig waren in de kladversie eruit gefilterd werden voor publicatie. Een analyse van deze kladversie kan mogelijk ook aantonen dat Lambrechts het verhaal van 'Het heidebloemken' verder uitdenkt. Als we het sprekende heidebloempje ook als vrouwelijk interpreteren, wat ondersteund wordt door het gebruik van 'moederzand' in Hj.s en 'moederland' in Hj.u, gaat het hier mogelijk om het vrouwelijke personage dat komt te overlijden in hk.s1: ze houdt nu niet langer de heidebloempjes 'in

haar hand', in 'haar lokken', 'op haar harte', maar is na haar overlijden begraven in de Limburgse Kempen en er dus letterlijk mee 'vergroeid' (120-125). Ze spreekt nu in troostende woorden tegen een 'lieve jongen', mogelijk het mannelijke personage dat haar komt bezoeken (13). Op deze manier brengt Lambrechts de 'eeuwig zoete wensch' om '[h]aar vrome ziel' te laten ontsluiten in 'een rijke bloemtuin^{oase}' in vervulling (126-129).

3.3. 'HET HEIDEBLOEMKEN' (1924): VAN VADERLANDSLIED TOT STROFISCH GEDICHT

Door de kladversies en de ongepubliceerde heidebloempjes te onderzoeken, kunnen we dus in eerste instantie een verband leggen tussen Lambrechts' gepubliceerde versies van 1909 en 1913. Aan de hand van dit verband en een verdere tekstgenetische benadering kunnen we, in tweede instantie, tot een beter begrip komen van de betekenis van de laatst gepubliceerde versie, 'Het Heidebloemken' uit *Kleine keuze. Onuitgegeven gedichten* uit 1924.¹²

De persoonlijke elementen die Lambrechts nog wel in de gepubliceerde versies van het proza-in-rijm en het vaderlandslied aanbracht, en die beide met elkaar verbonden, zijn in de gepubliceerde versie van 'Het Heidebloemken' (1924) niet meer terug te vinden. Op het eerste gezicht lijken de twee gepubliceerde strofen van Hk.u niet eens meer het thema van verlies en afscheid te bevatten. Wanneer we ons zouden beperken tot de gepubliceerde versie, zouden we kunnen stellen dat dit gedicht, op het centraal stellen van het heidebloempje na, weinig tot niks te maken heeft met de andere gepubliceerde en kladversies. Wanneer we de kladversie van dit gedicht, Hk.s, wel in beschouwing nemen, wordt het echter mogelijk om dit heidebloempje toch te verbinden aan de andere versies en aan eenzelfde gebeurtenis, of in ieder geval eenzelfde sentiment (zie Fig. 5).

---

¹² Bovenaan Hk.s vinden we enkele opmerkingen van Lambrechts in potlood. Net onder de titel schrijft hij tussen haakjes: '(Goed voor Kinderlied)'. Net boven de titel schrijft hij ook tussen haakjes: '(Voor Boury)'. Rechts van de titel schrijft hij, in zwarte pen: 'Wambach'. We kunnen aannemen dat het Lambrechts' bedoeling was om 'Het Heidebloemken' op muziek te laten zetten door componist Émile Wambach en in te zenden voor de Karel Bouryprijs, een literatuurprijs voor onuitgegeven Vlaamse kinder- en volksliederen. Er is echter geen bewijs dat dit effectief gebeurde, ook al won Lambrechts op 16 juni 1920 de Karel Bouryprijs onder het pseudoniem van zijn echtgenote, Maria Vanden Doorne, en zond hij in 1933 nieuwe liederen in.

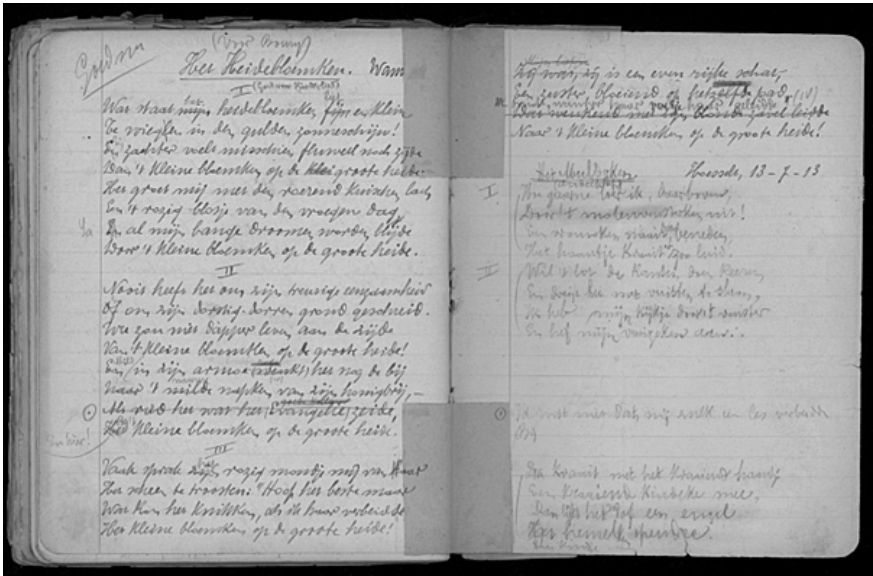

Fig. 5: Hk.s, kladschrift van 'Het Heidebloemken' (1924)
(AMVC-Letterenhuis, L162).

In de kladversie van het 'Het Heidebloemken' kunnen we drie strofen van elk acht verzen van elkaar onderscheiden. Op enkele tekstuele veranderingen na, komen de eerste twee strofen overeen met de twee gepubliceerde strofen in *Kleine keuze*. De derde strofe die op Hk.s terug te vinden is, werd niet uitgegeven. In de kantlijn onder de tweede strofe valt op dat Lambrechts in potlood een opmerking noteerde: hij schreef en onderlijnde 'Tot hier!' Bovenaan de pagina, links van de titel, schreef en onderlijnde Lambrechts, ook in potlood: 'Goed nu'. Uit deze opmerkingen kunnen we afleiden dat 'Het Heidebloemken' in twee strofen uitgegeven mocht worden (in combinatie met de andere tekstuele veranderingen die hij eveneens in potlood aanbracht). De strofe die de *bon-à-tirer* niet haalde, leest als volgt:

III

Vaak sprak zijn^{het} rozig mondje mij van haar
 Het scheen te troosten: "Hoop het beste maar
 Wat kon het knikken, als ik haar verbeidde
 Het kleine bloemken op de groote heide!
 Zij was, Mijn liefjen zij is een even rijke schat,
 Een zuster bloeiend op hetzelfde pad.
 Smolt wanneer haar voetje haar geleidde^(iv)

Dat wenkend met zijn blonde zavel leidde
Naar 't kleine bloemken op de groote heide!

Net als in 'Het Heidebloempje' omschrijft Lambrechts het bloempje in deze strofe als een troostende instantie voor de focalisator die te maken heeft met het verlies van een vrouwelijk persoon: het heidebloempje spreekt op troostende wijze 'van haar' (17). De verwantschap wordt versterkt door het gebruik van beschrijvingen die vergelijkbaar zijn met die uit hk.s1: 'liefjen' (21) herinnert aan 'liefste' (162), 'zuster' en 'bloeiend' (22) herinneren aan 'zus' en 'bloeiend' uit Hj.s en Hj.u (7).

Er valt ook nog een tweede verschuiving op te merken. In Hj.u is het heidebloempje het *subject* van de focalisatie: 'Ik ben een schamel heidebloempje' (1), dat troost verschaft aan de 'lieve jongen' (13). In Hk.u wordt het heidebloempje echter het *object* van de focalisatie: 'Wat staat ons bloemken daar weer lief en klein' (1), dat troost verschaft aan het subject. Wanneer we Hj.u en Hk.u vergelijken, lijken ze hetzelfde verhaal te vertellen, hetzelfde moment te omschrijven, maar dan vanuit twee verschillende perspectieven.

De analyse van de derde strofe toont aan dat, net als in hk.s1, hk.s2, hk.s3 en Hj.s, de mogelijk persoonlijke elementen vlak voor publicatie nog weggelaten werden. De persoonlijke derde strofe lijkt in de gepubliceerde versie vervangen te zijn door het opschrift 'Uit de Kempen', waarvan nog geen spoor te vinden is in de kladversie, om, mogelijk, toch een link met de andere gepubliceerde heidebloempjes te behouden, om toch een bepaalde 'herinnering' vast te leggen in publicatie (Absillis & Van Hulle, 1983, p. 1).

3.4. EEN LIMBURGS VOLKSLIED: HET HEIDEBLOEMPJE EN HAAR MOEDERLAND

In de voorgaande analyse hebben we de verschillende kladversies en gepubliceerde versies van Lambrechts' heidegedichten met elkaar in verband gebracht door middel van uitgewiste, (mogelijk) persoonlijke elementen die, samengenomen, verwezen naar het verlies van een geliefde vrouw en naar de troostende werking van de Limburgse heide. De periode van drie decennia waarin Lambrechts zijn heidegedichten uitwerkte, valt niet alleen samen met het (potentiële) verlies van dierbaren, maar ook met toenemende politieke onrust die zou uitmonden in de Eerste Wereldoorlog. Het thema van verlies dat Lambrechts in hk.s1 tot Hk.u steeds combineerde met het heidebloempje, kan ook verwijzen naar de angst voor bezetting, voor verlies van het moederland.

Deze interpretatie komt logischerwijze het sterkst naar voren in het vaderlandslied ‘Het Heidebloempje’ (1913), maar er zijn ook echo’s van terug te vinden in de kladversies van hk.u en Hk.u. In hk.s1 valt het bijvoorbeeld op dat er verschillende malen ‘Limburgse’ wordt toegevoegd aan *heide* of *heidebloempje*: ‘het lopen over de ^{Limburgse} heide’ (12). Ook wordt er in hk.s1 steeds gewerkt met vaderlandslievende uitdrukkingen: de Limburgse Kempen zijn een ‘Gezegend oord’ (185).

Wanneer we het eerste vers van Hk.s en Hk.u aan een microgenetische analyse onderwerpen, valt er nog een interessante aanpassing op. Het eerste vers van Hk.s leest:

Wat staat ^{het} ~~mijn~~ heidebloemken, ^{lief} ~~fijn~~ en klein

In deze versie vervangt Lambrechts ‘mijn’ door ‘het’. Het eerste vers van Hk.u leest:

Wat staat ons bloemken daar weer lief en klein

Uiteindelijk koos Lambrechts ervoor om het heidebloempje te combineren met ‘ons’, waardoor het een verbindende waarde krijgt, herinnerend aan, onder meer, het bekende ‘Edelweiss’ van Richard Rodgers (1959).

Voordat zijn vaderlandslied ‘Het Heidebloempje’ (1913) gepubliceerd werd, bracht Lambrechts nog twee interessante wijzigingen aan die mogelijk geïnspireerd werden door de tijdgeest. In de eerste plaats merken we op dat Lambrechts in Hj.s gebruikmaakt van ‘moederzand’, verwijzend naar de zandbodem van de Limburgse Kempen (10). In Hj.u zien we echter dat deze provinciale verwijzing vervangen wordt door het eerder nationalistische ‘moederland’ (10).¹³ In de tweede plaats toont Hj.s aan dat Lambrechts, op het moment dat hij deze kladversie opstelde, nog twijfelde over het doel van het lied. In de rechterbovenhoek van het manuscript, rechts van de titel, geeft hij namelijk aan dat de keuze van componist nog niet gemaakt is: tussen haakjes schrijft hij in zwarte pen ‘(Miry of Smets?)’. Paul Miry stond bekend als schrijver van ‘pittige kinderliederen, waarvan verscheidene door den Belgischen Staat bekroond werden’ (Lambrechts in *De Vlaamsche Zanger*, 1913, p. xi). Lambrechts’ twijfel en mogelijke voorkeur om ‘Het Heidebloempje’ uit te geven als kinderlied spreekt ook uit de opmerking die onderaan het manuscript te zien is: in rode pen schrijft hij ‘Op melodie van Zachte Strengheid’. Hiermee verwijst hij naar een van zijn andere teksten die door Oscar

---

¹³ Graag dank ik de reviewers van mijn artikel voor dit inzicht.

Van Durme getoonzet werd in de vorm van een kinderlied. Uiteindelijk zou Lambrechts toch opteren voor Emiel Smets, zoals blijkt uit de gepubliceerde versie van ‘Het Heidebloempje’ in *De Vlaamsche Zanger* (p. 34). Andere vaderlandsliederen van Lambrechts werden ook getoonzet door Smets, waaronder ‘Het Schoonste Land’, een lied dat, volgens Lambrechts zelf, het ‘verdient [...] op de eerste bladzij te staan’ van *De Vlaamsche Zanger* (p. iv).

4. CONCLUSIE – TEKSTGENESE EN TROOSTENDE BLOEMENPRACHT

Een tekstgenetische analyse van Lambrechts’ heidegedichten stelt ons in staat om de inhoudelijke betekenis van de gepubliceerde versies te verruimen, met als gevolg dat we ze met elkaar in verband kunnen brengen. We hebben, zoals Van Hulle het verwoordt, ‘het verleden’ van de heidebloempjes geopend en ‘het hermeneutisch potentieel’ van hun ‘transformaties’ geanalyseerd (2011, p. 277-278). Concluderend willen we echter opmerken dat het niet noodzakelijk zo is dat ‘Het heidebloemken’ (1909), ‘Het Heidebloempje’ (1913), en ‘Het Heidebloemken’ (1924) alle drie teruggaan op de allereerste, prozaïsche kladversie en op inhoudelijk vlak verwijzen naar eenzelfde gebeurtenis. Tekstgenetisch onderzoek is dan ook niet, zoals Van Hulle stelt, een ‘inperkende zoektocht [...] naar een oerversie’ noch naar ‘een of andere “authentieke” interpretatie van een tekst’ (2011, p. 277-278). Wel kunnen we met zekerheid stellen dat het heidebloempje tijdens de laatste drie decennia van Lambrechts’ leven voor hem een geslaagd symbool was voor het omkaderen van verlies en dat het Limburgse heidebloempje ook voor hemzelf een ‘visioen van troost’ vormde (hk.sl, 117).

Literatuurlijst

Absillis, K. & Van Hulle, D. (2016). “Vandaar mijn vele ratures”: over de geneses van *Het verdriet van België* (1983). *Spiegel der letteren*, 58/2: 279-309.

Coune, M. (1931). *De Vlaamsche Zanger, IVe deel. Eerste Lambrechts-bundel*. Heers: Jan Van Straelen-Coune.

Cuypers, J. (1980). *Lambrechts, Lambrechts (1865-1932): leven en werk, thematische analyse van zijn sonnetten*. Masterthesis. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven (KUL).

De Biasi, P.-M. (1996). ‘What is a Literary Draft? Toward a Functional Typology of Genetic Documentation’. *Yale French Studies*, 89: 26-58.

- De Biasi, P.-M.** (2004). 'Toward a Science of Literature: Manuscript Analysis and the Genesis of the Work.' In Deppman, J., Ferrer, D. & Groden, M. (red.), *Genetic Criticism. Texts and Avant-textes*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, pp. 36-68.
- Deppman, J., Ferrer, D. & Groden, M.** (2004). 'Introduction: A Genesis of French Genetic Criticism.' In Deppman, J., Ferrer, D. & Groden, M. (red.), *Genetic Criticism. Texts and Avant-textes*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, pp. 1-16.
- Ferrer, D.** (2011). *Logiques du brouillon. Modèles pour une critique génétique*. Parijs: Seuil.
- Geurts, J.** (1906). 'Een Limburgsche Kop', *Limburgsche Bijdragen*.
- Godelaine, C.** (1933). *Lambrecht Lambrechts*. Maaseik: Van Der Donck-Robyns.
- Lambrechts, L.** (1901-1924). *Kladboek – gedichten*. Antwerpen: Collectie Stad Antwerpen, Letterenhuis.
- Lambrechts, L.** (1924). *Kleine keuze. Onuitgegeven gedichten*. Tielt: Lannoo.
- Lambrechts, L.** (1982). *Kanteklaar. Een onuitgegeven bundel*, bewerkt door G.P. Michiels. Antwerpen: Stichting Mercator-Plantijn.
- Michiels, G.P.** (1968). *Lambrecht Lambrechts*. Maaseik: Jo Van Der Donck.
- Michiels, G.P.** (1982). *Lambrecht Lambrechts. Leven en werk, bibliografie*. Hoeselt: Roger Hellinx.
- Van Hulle, D.** (2007). *De Kladbewaarders. Willem Elschot achter de schermen*. Van-tilt.
- Van Hulle, D.** (2011). 'Metamorfe tekstgedaanten: een dossier over critique génétique'. *Spiegel der letteren*, 53/3: 275-279.